

УДК
DOI:

СЛОВ'ЯНИ НА КАРТІ АНТИЧНОЇ ЄВРОПИ: ПРОБЛЕМА ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ АРМОРІЙСЬКИХ І АДРІАТИЧНИХ ВЕНЕТІВ

Ольга ЩОДРА

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, 79000
Кафедра давньої історії України і архівознавства
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0551-9392>*

В статті розглядаються дискусійні проблеми походження арморійських і адриатичних венетів, формування в історіографії кельтської версії їх ідентичності. На основі аналізу інформації античних джерел про племена Галлії і Трансальпійської римської провінції зроблено висновок, що античні автори розрізняли кельтів-галлів і аквітанів-венетів як окремі народи. Спільні культурні традиції, як і спільне найменування, свідчать про спорідненість аквітанів-венетів з балтійськими венедами і дають підстави припускати їх слов'янське походження.

Ключові слова: венеди, арморійські венети, Галлія, аквітани, слов'яни.

У сучасній історіографії співіснують дві, на перший погляд, протилежні, а насправді взаємопов'язані тенденції: створення оновленої глобальної історії, її нових універсальних моделей і визначення локально-регіональних особливостей. Як наголошують дослідники, від їх співвідношення і взаємодії “залежить рівною мірою майбутнє як історичної глобалістики, так і історичної регіоналістики” (Верменич, 2022, с. 6–7). Вивчення регіональної специфіки закладає наукову основу для створення нових глобальних історичних конструкцій. З огляду на це, в статті зроблена спроба висвітлити історію європейських слов'янських регіонів в античні часи, що, на нашу думку, сприятиме відтворенню цілісної картини етногенезу і розселення слов'ян та реконструкції загальної етнографічної карти континенту античної епохи.

Проблеми етногенезу і пов'язані з ними питання розселення слов'ян є одними з найбільш дискусійних в історіографії. Це пояснюється насамперед відсутністю слов'янських писемних джерел, а отже, необхідністю реконструювати ранню історію слов'ян на основі фрагментарної та суперечливої інформації античних авторів, слабо обізнаних з етногеографією варварської Європи. Вагомою причиною суперечливого трактування питань слов'янського етногенезу є також пізнє становлення слов'янської історіографії, представники якої часто підпадали під вплив концепцій, вироблених німецькою історичною школою, яка у XVIII–XIX ст. була беззаперечним науковим авторитетом. Суттєвою перешкодою у дослідженні ранньої історії слов'ян стали сформовані в той час уявлення, згідно з якими слов'яни, нібито, заселили Центральну і Західну Європу лише у VI–VII ст. – в епоху Великого переселення народів, після того як басейн Вісли, межириччя Одри і Лаби та Подунав'я покинули германці і кельти. Звідси висновок: слов'яни, на відміну від германців, кельтів, греків, римлян, не були давнім населенням Європи, зокрема її центральних і західних регіонів.

Джерела, зокрема археологічні, спростовують такий погляд на розселення слов'ян. На їх підставі сучасні дослідники фіксують перебування слов'ян у Центральній Європі з середини II тис. до н. е., тобто ще з часів пізньої бронзи (Толочко, Козак, Крижицький та ін., 1994; Баран, 1998, Рибаків, 1982.) Писемні античні джерела підтверджують це. Вони свідчать, що на початку епохи античності міграції та переселення племен, зокрема з півдня Східної Європи, з Північного Причорномор'я, в пошуках вільних земель і кращих умов проживання були звичним явищем. За їх інформацією, частина мешканців Північного Причорномор'я, яких називають кіммерійцями (в асирійських джерелах – гіміррі), переселилася на малоазійське узбережжя в часи Гомера або й раніше (Артамонов, 1974, с. 18). Область, заселена кіммерійцями, називалася країною Гамір. Археологічні джерела також містять відомості про тісні зв'язки малоазійських міст з кіммерійцями Північного Причорномор'я (Ростовцев, 1918, с. 29). В містах Малої Азії, що, подібно до мешканців Північного Причорномор'я, вели свій родовід від амазонок, існував культ, подібний до культу Діви у кримських таврів. Топоніміка південного узбережжя, зокрема назва гряди гір Тавр, також вказує на спорідненість її мешканців з населенням Північного Причорномор'я (Кузьмин, 2003, с. 283.). М. Артамонов відзначав масові міграції індоєвропейського населення з Північного Причорномор'я в Малу Азію в II тис. до н. е. і пояснював їх кліматичними змінами (Артамонов, 1974, с. 10).

У XX ст. після відкриття хетських клинописних табличок дослідники дійшли висновку, що прийшлими племенами в Малій Азії були індоєвропейці хети, які становили правлячу верству Хетської держави. Ймовірно, їхньою прабатьківщиною були степи Північного Причорномор'я, звідки вони мігрували спочатку на Балкани, а згодом – в Малу Азію (Гиндин та Цымбурский, 1996). Правдоподібно, що засновники Хетської імперії – хети – це ті ж гети, одне з племен, про яке згадував Геродот (Геродот, 1993, с. 201). Болгарський історик-славист М. Дрінов вважав гетів слов'янами (Дрінов, 1873, с. 92). Хети поклонялися богу грому і блискавки і їх божество Перуна співзвучне з Перуном, божеством слов'ян-венедів. Спільним для них був також культ коня, який зародився в степах Північного Причорномор'я (Кузьмин, 2003, с. 101). Поширений у всіх ареалах проживання венедів, він свідчив про спільність їхньої духовної культури, про що йтиметься далі. На думку дослідників, хети були споріднені з генетами, які згадуються в “Іліаді” Гомера як учасники Троянської війни і союзники царя Пріама.

Після Троянської війни і падіння Хетської держави генети змушені були покинути Малу Азію й осісти на адриатичному узбережжі і в басейн ріки По. Про масові переселення мешканців Малої Азії після Троянської війни неодноразово повідомляли античні автори. Так, за даними римського географа Страбона, після поразки у Троянській війні генети мігрували до грецьких островів і на Апенінський півострів. Римський географ наголошує на спорідненості пафлагонських генетів і адриатичних венетів і вказує, що римляни також відзначали спорідненість адриатичних і арморійських венетів (Страбон, 1964, с. 202–203). Про міграції генетів з малоазійської Пафлагонії на адриатичне узбережжя повідомляє також Полібій (Полібій, 1890, с. 155).

Одночасно з міграційними хвилями в Середземномор'я в II тис. до н. е. племена генетів і кіммерійців колонізували північний, зокрема балтійський, і західний регіони континенту. Їх переміщення можна простежити за поширенням характерних спільних рис культури, а також етнонімів “кіммерійці” (кімври, кімри) і венеди (венети, енети) в різних частинах континенту. Страбон неодноразово повідомляє, що генети (енети) переселялися разом з кіммерійцями (Страбон, 1964, с. 519, 570). За даними римського географа, пафлагонські генети і кіммерійці переселилися в басейн ріки По. Тут генети

були відомі над назвою венети. Використавши інформацію свого попередника, автора IV ст. до н. е. Ефора, Страбон вказує на проживання кіммерійців в Кампанії (Страбон, 1964, с. 227). Посилаючись на твори Посейдона, він наголошує зв'язок причорноморських кіммерійців і кімрів, які в II ст. до н. е. вторглися з півночі в Галлію і в Північну Італію (Страбон, 1964, с. 268). У грецькій письмовій традиції закріпилися уявлення про те, що на узбережжі Океану¹ жив той самий народ, що й на узбережжі Чорного моря (Латышев, 1906, с. 281, 282, 285, 291–292, 307). Таку їх стійкість не можна пояснити лише необізнаністю грецьких географів. У гомерівську епоху греки були свідками й учасниками далеких міграцій, під час яких вони постійно перетиналися з кіммерійцями: в Малій Азії, в Північному Причорномор'ї, на Балканах, а отже, вони добре знали цей народ і не могли сплутати його з іншим (Кузьмин, 2003, с. 88).

Міграційні хвилі більшої або меншої інтенсивності продовжувались і в наступні століття. Як повідомляє Гай Юлій Цезар у першій книзі своїх “Записок про Галльську війну”, він здійснив похід у Трансальпійську Галлію, щоб не допустити переселення племені гельветів з Подунав'я в Галлію, де вони мали намір осісти (Цезарь, 2018, кн. 1). За його даними, через Трансальпійську Галлію намагалося перейти близько 368 тисяч гельветів і сусідніх племен. Раніше в Трансальпійську Галлію переселилися кімри, які згодом рушили в Італію (Цезарь, 2018, с. 5). Після війни з гельветами римському полководцю довелося воювати з германцями, які переправлялися через Рейн і також намагалися заселити і підкорити Галлію.

За повідомленнями античних письменників, у міграціях брали участь різні племена, однак більшість дослідників, дотримуючись традиції й ігноруючи писемні джерела, ідентифікує їх лише як германців, або кельтів. Через таку інтерпретацію джерел з античної історії й античної карти континенту “зникає” один із найчисленніших етносів – слов'яни. Про них історики згадують лише в контексті епохи Великого переселення народів, коли прокотилася нова потужна слов'янська міграційна хвиля, яка охопила половину континенту і навіть вийшла за його межі – в Малу Азію, на Близький Схід і в Північну Африку. Її величезний масштаб в людському і географічному вимірах у традиційному трактуванні етногенезу слов'ян залишається незрозумілим і непоясненим. На думку чеського славіста Любора Нідерле, в той час міграції слов'ян спрямовувалися на ті території, де вже існували ареали проживання споріднених племен (Нідерле, 1956, с. 97–98). Як уже зазначалося, вони активно освоювали європейський простір у II тис. до н. е.

Єдиним і чи не найголовнішим аргументом версії про вихід слов'ян на європейську історичну арену в епоху Великого переселення народів є поява етноніма “слов'яни” у творах візантійських авторів у VI–VII ст. Але сам етнонім, що згодом став загальним найменуванням споріднених народів, не дає жодних підстав датувати початок слов'янського етногенезу VI–VII ст. Поява спільної самоназви знаменувала радше завершення, а не початок формування слов'янської етнокультурної спільноти. Як і поява етноніма “греки” (до того племена Греції називалися пелазгами, ахейцями, данайцями, дорійцями) завершила формування грецького етносу або як загальне найменування “франки” стало спільним для племен Галлії, а назва “дойче” об'єднала численні германські племена, які в античних і середньовічних джерелах згадуються під різними найменуваннями (свеби, алемани).

¹ Океаном античні автори називали Балтійське і Північне моря, а також Атлантику.

Етнос, який візантійські автори в VI–VII ст. почали називати слов'янами, подібно до грецького, кельтського і германського, існував і в давні часи, правда, під іншими найменуваннями. Таку думку ще у XVIII ст. висловив німецький історик Август Шльоцер – один із небагатьох опонентів версії появи слов'ян на європейській історичній арені лише у середині I тисячоліття. “Як може бути, – писав він, – щоб в античну епоху не було одного з найчисленніших народів світу? Перси, греки, які значно поступалися кількістю, були, а слов'ян не було? Були, але мали інше найменування” (Шльоцер, 1809, с. 124). На думку історика, всі ці численні племена поза античним світом, яких називають античні грецькі і римські історики, не були окремими народами, а входили до кількох великих етносів того часу: германців, слов'ян і кельтів. Сучасні дослідники також вважають, що слов'яни, як і германці, ділилися на численні племена, які візантійські історики об'єднали в три основні групи – антів, склавинів і венедів (Баран, 1997, с. 119–120).

Десятки племінних назв на карті античної Європи, що їх використовували античні письменники, і суперечлива інформація про їх походження ускладнюють виділення з-поміж них слов'янських племен. Визнаючи недостатність знань про народи, що розселилися на північ від Дунаю і на захід від Вісли, римський історик Корнелій Тацит називав ці землі Германією. Це дало німецьким історикам формальні підстави зачислити всі племена, що їх населяли, до германців. Сам Тацит відносив усі варварські племена до сарматів або до германців, керуючись при цьому не етнічним критерієм, а способом життя: осілі племена він вважав германцями, а кочові – сарматами (Тацит, 1993, с. 372). Критерій осілості був не дуже надійний для античних часів, оскільки в античних авторів загальна назва “сармати”, як і попередня “скіфи”, позначала не лише кочові, а й осілі землеробські племена, подібно, як деякі германські племена, за повідомленнями Юлія Цезаря, майже не займалися землеробством, а лише розводили худобу і були схильні змінювати територію проживання (Цезарь, 2018, с. 33). На території, означеній Тацитом як “Германія”, проживали численні племена слов'ян, загальною назвою для яких був етнонім “венеди”, що зберігався у німецькій мові для означення слов'ян аж до XIX ст. Синонімами етноніма “венеди” (“венети”) в античних і середньовічних джерелах були назви “енети”, “генети”, “вінди”, “вінули”, “вініли”, “вандали”, “вандалії” та ін. Як уже зазначалося, античні автори вказували на спорідненість малоазійських енетів (генетів) і адриатичних та арморійських венетів. Про те, що лексеми “енети” (генети) і “венети” були синонімами і називали той самий народ, свідчить також Костянтин Багрянородний: “Ті, що нині іменуються венетиками, раніше називалися енетиками” (Константин Багрянородний, 1991, с. 22). У середньовічних німецьких джерелах неодноразово зазначалося, що венеди, вінди, венди, вініли, вандали, вандалії – це лише різні назви одного народу, предків слов'ян (Адам Бременський, 2011, с. 15, 19, 29, 43, 50; Гельмольд, 2011, с. 57). У XVI ст. німецький богослов, історик і філософ Альберт Кранц написав працю “Вандалія, або опис вендської історії” (німецький переклад опублікований у 1600 р.), назва якої свідчить, що у той час вандалів і вендів (венедів) вважали одним народом. Однак у науковій літературі, всупереч джерелам, усталилася думка, що вандали, вандалії – це германські племена.

За даними античних джерел, на початку I тис. венеди розселилися від Балтійського моря на півночі до Чорного моря на півдні, що засвідчено, зокрема, античними топонімами: Венедська затока, Венедські гори (Щодра, 2021, с. 23–27). Слов'янську ідентичність венедів підтверджували візантійські історики. Так, Йордан вказував, що “ці

(племена) походять від одного кореня і сьогодні відомі під трьома іменами: венетів, антів, склавинів” (Йордан, 1960, с. 90).

Якщо слов'янське походження балтійських венедів у більшості істориків не викликає заперечень, то слов'янськість інших європейських Венетій, зокрема, розташованих на адріатичному узбережжі і на узбережжі Атлантики, про які згадують античні автори, багатьма дослідниками ставиться під сумнів. В історіографії усталилася версія про кельтське походження адріатичних і арморійських венедів (назва походить від півострова Арморік, розташованого на північно-західному узбережжі Франції). Вона сформувалася в контексті кельтології, яку активно розвивали французькі історики й археологи в імперський період, коли кельти були проголошені предками французького народу, а повалена стара аристократія вважалася нащадками окупантів-франків. Для популяризації і поширення кельтології були засновані спеціалізовані журнали “Revue Celtique” і “Revue archeologique”. За Наполеона III версія про французів як нащадків кельтів викладалася в шкільних підручниках як офіційна доктрина Франції. Одним із наслідків політизації кельтології стало перебільшення ролі кельтів в історії Європи, створення міфу про європейську кельтську імперію, про велику кельтську Європу (Казакевич, 2015, с. 8–9).

Піонером наукових студій і одним із творців версії про кельтську Європу був Амадей Тьєрі². Згідно з нею, споріднені кельтські племена, які начебто мали спільну мову, в I тис. до н.е. заселяли континент від Атлантики на заході до Чорного моря на сході, від Балтійського моря на півночі до Адріатичного і Середземного морів на півдні. Щоб узгодити свою версію кельтської Європи, зокрема кельтської Галлії, з повідомленнями Гая Юлія Цезаря і Страбона про те, що племена Галлії різнилися мовою і звичаями, А. Тьєрі висловив думку про двоїсту природу кельтської раси, пояснивши значні відмінності між двома групами племен, що її населяли, діалектними й етнографічними особливостями. До цих двох різновидів кельтського населення Галлії він відносив названих античними авторами бельгів і кельтів-галлів. Дослідник проігнорував повідомлення Ю. Цезаря і Страбона про третю групу населення Галлії – венетів і аквітанів, а також згадки про кимврів як окреме плем'я, ототожнивши їх з бельгами. Так само на дві групи він поділив населення Британії: на валійців, які, як він пише, самі називали себе кимврами, а свою мову – кімраїк, і на кельтських мешканців Шотландії й Ірландії.

Версію спільного кельтського походження сприйняли в Британії, зокрема Шотландії, Ірландії і Уельсі, оскільки вона давала їх мешканцям родовід у 2,5 тис. років і наголошувала на їх відмінності від англійських нащадків англосаксонських і норманських завойовників (Казакевич, 2015, с. 9). Теорію А. Тьєрі про двоїсту природу кельтської раси його послідовники намагалися обґрунтувати даними антропології. Так, Вільям Едвардс виділив два різні антропологічні типи людей, що населяли територію колишньої римської Галлії: великорослих доліхоцефалів зі світлим волоссям і середньорослих брахіцефалів з темним волоссям. Він вважав, що це підтверджує теорію А. Тьєрі про двоїсту природу кельтів (Васильевский, 1883, с. 113–115).

Теорія А. Тьєрі не давала жодних пояснень суттєвої різниці між нібито двома групами кельтів. Попри те, вона тривалий час була загальноновизнаною і навіть отримала у Франції статус офіційної історичної доктрини. Ба більше: під її впливом перебудувала англійська і європейська історіографія загалом. Однак не все було так одно-

значно: ідея про двоїсту природу кельтів, підкріплена доказами існування їх двох антропологічних типів, спричинила появу у XIX ст. версії про неарійське походження кельтів і їх спорідненість з лігурами та іберами. Ця версія викликала різке несприйняття, а її критики чи не вперше визнали, що, крім кельтів, Галлію населяли й інші арійські племена, зокрема слов'яни, а саме венети французької Бретані і Британії. Історики вказували на їх спорідненість з венедами-слов'янами інших європейських регіонів та наводили як аргумент той факт, що у французькій мові більше слів, споріднених зі слов'янською мовою, ніж з баскською (Васильевский, 1883, с. 120).

У XX ст. кельтологія пройшла суттєву еволюцію, а міф про велику кельтську Європу, що домінував до середини XX ст., зазнав значної корекції. На початку 1980-х років дослідники дійшли висновку, що кельти не були гомогенною спільнотою ні в етнічному, ні в мовному, ні в культурному плані, а уніфікована в категоріях матеріальної і духовної культури кельтська Європа – це значною мірою псевдонауковий міф, створений націоналістичними французькою і британською історіографіями XIX–першої половини XX ст. і згодом використаний прихильниками об'єднаної Європи. В останні десятиріччя західні кельтоскептики оголосили створену у XIX–першій половині XX ст. історію кельтів спекулятивною конструкцією, а латенську культуру як її складову частину – штучним шаблоном, під який археологи підігнали зовсім різні комплекси, об'єднані модою на певні типи і форми предметів (Казакевич, 2015, с. 10–15).

Нові підходи до вивчення історії кельтів і відмова від міфу про кельтську Європу стали поштовхом для глибшого вивчення античної слов'янської карти Європи. Найбільш дискусійним досі залишається питання про етнічну ідентифікацію адриатичних і арморійських венедев, з огляду на це варто проаналізувати повідомлення про них античних авторів. Про венедевський регіон на атлантичному узбережжі Франції в античних джерелах інформації небагато. Найбільш ранні повідомлення про арморійських венедев є в “Записках про Галльську війну” Гая Юлія Цезаря. В першій їх книзі римський полководець, описуючи населення Галлії, повідомляє, що “Галлія ділиться на три частини: в одній живуть бельги, в другій – аквітани, в третій – кельти, нашою мовою – галли. Всі вони різняться мовою, установами і законами” (Цезарь, 2018, с. 1). Отже, Цезар вважав кельтами (галлами) лише частину населення Галлії. На його думку, ні аквітани, ні бельги за мовою, звичаями (законами), устроєм (установами) кельтами не були. Область аквітанів займала третину Галлії і тягнулася від ріки Горумни (Горони) до Піренеїв і до Океану. Все океанське узбережжя, яке Цезар називає Венетією, контролювали венети, які мали найбільший флот (Цезарь, 2018, с. 13–14). Вони заселяли також Арморійський півострів або пізнішу французьку Бретань і Нормандію. Окрім венетів, Венетію населяли споріднені племена венеллів, лексовіїв, осисмів, куросолітів і ін. Кілька разів серед племен Венетії згадуються також анди (можливо, маємо першу згадку про антів. – *О.Щ.*) (Цезарь, 2018, с. 13–14, 36). Союзниками венетів у війні проти Риму і, очевидно, спорідненими з ними племенами були аквітани. Зважаючи на це, римський полководець, готуючись до війни з венетами, направив римські когорти і кінноту в Аквітанію, щоб не допустити переміщення військ з її внутрішніх областей в прибережну Венетію, куди направлялися також допоміжні війська з приморських районів Британії, заселених венетами (Цезарь, 2018, с. 14, 19).

Про спорідненість племінних об'єднань аквітанів і венетів свідчить також етимологія лексем “аквітани” і “венети”. Так, назва “аквітани” є похідною від латинського “аква” – вода. Подібну етимологію має назва “венеди”. На думку дослідників, назва “венети” (“венеди”) походить від індоєвропейського кореня vand або vend і відображає

давнім мовний пласт індоєвропейських мов. Так, у хеттській мові вода позначалась як *vadar* (*vedeni*), від цього ж кореня походить назва ріки Інд, що теж означає воду. Дослідники підтверджують водну етимологію назви венети фактами “білінгви”. Так, центром римської адріатичної Венетії був побудований у 181 р. до н. е. Аквілей. Після падіння Риму, попри романізацію населення регіону, відроджується стара назва головного поселення області – Венеція. Подібну етимологію має назва “аквітани”, яка походить від латинського “аква” (вода), і є латинізованою формою назви “венети”. Римська провінція Аквітанія згодом стала французьким департаментом Вандея (Кузьмин, 2003, с. 111).

Гідроніми Аквітанії і Венетії також підтверджують водну етимологію кореня *vand* або *vend*, очевидним є їх зв'язок з етнонімом “венети”. Так, в Аквітанії ріки називалися В'єна (*Viene*) з притокою Венде (*Vende*), Ванда (*Vaanda*), Вендея (*Vendeia*), Вандія (*Vandia*). Суттєвим є і той факт, що венетська топоніміка на тій самій території не тотожна з кельтською: столиця арморійських венетів *Guened* або *Guenet* кельтською називалася *Darioritum* (тепер місто *Vannes*), місто *Vindana Portus* – *Duamenez*. В Аквітанії, в Бретані та в Нормандії поширені також антропоніми з коренями *ven*, *vend*, *vind*, *guen* (Кузьмин, 2003, с. 111).

Ареали розселення венедів добре ілюструють водну етимологію їхніх найменувань, оскільки всі вони включали узбережжя морів (помор'я) і території, багаті на водні ресурси. Страбон так описував адріатичну Венетію: “Уся ця країна багата ріками, болотами, особливо ті землі, які займають генети. Крім того, ті терени відчують вплив моря. Адже майже тільки в цих частинах нашого моря відбуваються явища, подібні до океанських...” (Страбон, 1964, с. 200). В іншому описі адріатичної Венетії римський географ вказував, що вона була перерізана каналами і ріками, по яких могли пливти великі кораблі. Всі міста венетів були доступні для суден і каналами з'єднані з морем. Венеція – головне місто адріатичної Венетії (в часи Страбона – римська Аквілея) було портом для іллірійців, що жили біля Істру (Страбон, 1964, с. 212, 214). Іллірійцями Страбон, очевидно, називає мешканців нижнього Подунав'я, яке у той час входило до римської провінції Іллірік. На Певтінгеровій карті, датованій I ст. н. е.³, на Нижньому Дунаї і в Дунайсько-Дністровському межиріччі позначені венеди, а це означає, що адріатичні венеди підтримували зв'язок з нижньодунайськими і нижньодністровськими венедями, яких Страбон за місцем проживання називає іллірійцями. Зручні водні магістралі проходили також через Аквітанію. Географ відзначав зручність водного сполучення між її атлантичним узбережжям і внутрішніми областями через ріку Лігер (Луара) (Страбон, 1964, с. 180–181). Арморійські венети, згідно з описами, жили в самому морі і будували свої міста на мисах, під час припливів відрізані від суші, тому майже неприступних (Цезарь, 2018, с. 15).

Племена венетів і кимврів заселяли також узбережжя Британії. Венети мали там свої порти і гавані, завдяки чому могли повністю контролювати води Атлантики в цьому районі. З розповіді Страбона: венети, які володіли портом на острові, перешкоджали висадці римського війська в Британію (Страбон, 1964, с. 195). Описуючи Британію, Цезарь вказував, що її приморські райони зайняли переселенці з континенту, іменовані за назвами племен, від яких походили. Їх спосіб життя був іншим, ніж у мешканців внутрішніх районів британських островів (Цезарь, 2018, с. 24). Після пе-

³Певтінгерові таблиці, або карту, зазвичай датують III–IV ст., однак позначення на ній міст Геркуланума і Помпеї, які припинили існування в 79 р. після виверження Везувію, дають підстави припустити її укладення не пізніше першої половини I ст.

ремоги над арморійськими венетами Цезар розпочав війну проти їхніх союзників – британських венетів.

Серед племен Галлії, згаданих у “Записках”, венети у контексті теми цієї статті становлять найбільший інтерес. Цезар наголошував на їх морському мистецтві та домінуванні в Атлантиці між французьким і британським узбережжям. “Це плем’я, – писав римський полководець, – користується найбільшим впливом на всьому морському узбережжі, оскільки венети мають найбільшу кількість кораблів, на яких вони ходять в Британію...”. Цезар вказував, що “вони переважали всіх інших галлів знанням морської справи і досвідом у ній. При сильному морському прибої і при малій кількості гаваней, які, до того ж, перебували в руках венетів, вони зробили своїми данинниками всіх, хто плавав по цьому морю” (Цезарь, 2018, с. 14).

На відміну від інших племен Галлії, які уклали союз з римським полководцем, венети відмовилися платити данину Риму і, захопивши послів Цезаря, почали готуватися до війни з ним. Як вказує Цезар, вони розіслали послів і схилили на свій бік населення узбережжя, з яким дали клятву діяти спільно. Найбільшу надію вони покладали на свій флот, оскільки мали чисельну перевагу в кораблях і, на відміну від римлян, добре знали місцевість, де мали відбуватися воєнні дії. На думку дослідників, під час війни з Юлієм Цезарем флот венетів налічував близько 200 суден. Їхній порт Ван на узбережжі Атлантики панував над усіма приморськими містами Галлії і був головним осередком торгівлі з британськими островами (Боголюбов, 1879, с. 112).

Римський полководець визнавав певні технологічні переваги венетських кораблів над римськими суднами: кораблі венетів “мали більш плаский кіль, щоб легше справлятися з мілинами і відпливами, носи і корми були зроблені цілком з дуба, щоб витримувати будь-які удари хвиль і пошкодження; ребра корабля внизу були зв’язані балками товщиною в фут і скріплені цвяхами товщиною в палець; якори закріплювалися не канатами, а залізними ланцюгами, замість парусів була груба або ж тонко видублена шкіра, ймовірно, тому, що полотняні вітрила не могли витримувати сильні бурі й поривисті вітри Океану і управляти такими важкими кораблями...наші судна не могли їм зашкодити своїми носами (до того вони були міцні); через висоту їх не легко було обстрілювати; з тієї ж причини не дуже зручно було захоплювати їх баграми. Більше того, коли починав посилюватися вітер і вони все ж виходили в море, їм було легше витримувати бурю і безпечніше перебувати на міліні, а коли їх захоплював відплив, їм не треба було боятися скель і рифів. Навпаки. Всі такі несподіванки були дуже небезпечні для наших суден... римський флот... брав гору лише швидкістю ходу і роботою гребців, у всьому іншому кораблі (венетів – *Авт.*) були краще пристосовані до місцевих умов і до боротьби з бурями” (Цезарь, 2018, с. 15). Під час морського бою римлянам не вдавалося захоплювати венетські кораблі інакше, аніж порізавши і порозривавши їхні канати і паруси за допомогою списів із серповидним наконечником.

Вправність венетів у судноплаванні і переваги їхнього флоту над римським відзначав також Страбон: “На випадок відпливів венети будують свої кораблі з широким дном, високою кормою і високими носами з дубового дерева, якого у них дуже багато; вони не збивають щільно пази дошок, а конопатять їх морським мохом, щоб дерево не висихало, коли кораблі витягають на суходіл, бо морський мох вологіший, а дуб сухий і не смолистий” (Страбон, 1964, с.195). Важливим для ідентифікації арморійських венетів є відзначений географом факт, що вони, як балтійські венеди, конопатили свої судна мохом, тоді як германці використовували для цього просмолену

шерсть (Цветков, 2010, с. 13). Зображення венедських кораблів на кам'яних стелах Галлії свідчать, що їхній ніс і корма були зроблені у формі голови коня. Такі ж судна з головами коней будували балтійські венеди. Цей звичай може бути пов'язаний з культом коня, характерним для язичницьких вірувань слов'ян. На думку деяких дослідників, звичай прикрашати судна головами різних тварин у венедів могли запозичити скандинави, якщо тільки не самі венеди були його творцями в Скандинавії (Цветков, 2010, с. 139).

Як вказує Цезар, союзниками венетів у війні проти римських військ були усі племена Венетії й Аквітанії та споріднені з ними племена Британії. Отримавши перемогу над венетами в морській битві, Юлій Цезар жорстоко розправився з ними: він стратив їхніх сенаторів, а всіх інших наказав продати в рабство (Цезарь, 2018, с. 15). Таку нещадну розправу римський полководець пояснював злочинними діями венетів, які захопили римських послів і відмовилися платити данину Риму. Вочевидь, її справжньою причиною став рішучий спротив римському пануванню з боку венетів, який опирався на міць венетського флоту. Римський полководець розумів, що без розгрому венетів римським військам не вдасться опанувати Галлію і захопити Британію. Пізніше, у II ст. за часів римського імператора Проба, частина арморійських венетів була переселена в Британію (Шор, 1906, с. 45), а ті, які залишалися на території Галлії, були асимільовані, після чого антична Венетія на території Франції перестала існувати.

Цезар, виділяючи венедів серед племен Галлії і водночас називаючи їх галльськими племенами, ймовірно, мав на увазі лише те, що вони проживали в Галлії. Про прийняту в той час ідентифікацію племен за місцем проживання свідчить також найменування "аквітани (від назви провінції Аквітанія). Однак уточнення Цезаря, що аквітани відрізняються від кельтів мовою, установами і законами, вказує, що вони не були кельтами, що аквітани і кельти – це етнічно різні племена.

Виділяє аквітанів серед народів Галлії і Страбон: від кельтів, яких він називає галатами, вони відрізнялися не лише мовою і зовнішнім виглядом, а й політичним устроєм і способом життя. За даними географа, аквітани склалися з двадцяти племен, серед яких він називає плем'я рутенів (Страбон. 1964, с. 177). Про рутенів кілька разів згадує і Цезар у зв'язку з повстанням у Галлії проти римлян під проводом Верцингеторіга (Цезар, 2018, с. 37, 45, 46). Рутени були великим племенем аквітанського союзу, оскільки мали поставити Верцингеторігу найбільше воїнів – дванадцять тисяч. Арморійські венети, які також підтримали повстання, мали виставити тридцять тисяч воїнів (Цезар, 2018, с. 46) У Цезаря і Страбона маємо хронологічно першу згадку етноніма, яким у середньовіччі латиномовні хроністи називали слов'янське плем'я русів. Якщо аквітани, як і венети, були слов'янами, то рутени (руси) були одним із великих племен аквітанського слов'янського союзу. Те, що римські автори зафіксували їх на теренах римської провінції Галлії раніше, ніж вони згадуються на півдні Східної Європи (в праці Йордана "Гетика" у зв'язку з подіями IV ст.), пояснюється тим, що, за зізнанням Страбона, у перші століття нашої ери римляни майже нічого не знали про землі на схід від Лаби (Страбон, 1964, с. 294). Середньовічні хроністи згадують русів і в інших венедських ареалах, зокрема серед племен балтійських венедів, що також є аргументом для версії про їх слов'янське походження.

Як уже зазначалося, Страбон повідомляє також про адриатичних венетів – вказує, що його співвітчизники дотримуються думки про заснування колонії на Адриатиці арморійськими венетами. Сам же географ схилився до малоазійської версії похо-

дження адриатичних венетів. На його думку, вони були споріднені з пафлагонськими генетами, про яких згадував Гомер і які виступили на боці троянців у Троянській війні. Після поразки у війні пафлагонські генети на чолі з вождем Антенором переселилися з Малої Азії⁴ на адриатичне узбережжя Апенінського півострова (Страбон, 1964, с. 56, 68, 186, 200, 510, 519). Якщо генети Гомера є тими ж венедами (венетами), а римські і візантійські історики вважали саме так, то треба визнати, що ця племінна назва існувала вже в II тис. до н. е., в часи Троянської війни, тобто, значно раніше, аніж її зафіксували у своїх творах античні письменники. Адриатичні венети тривалий час зберігали свою самобутність. Їх репрезентує археологічна культура есте, генетично не пов'язана з попередньою місцевою культурою. Для неї характерний високий рівень розвитку гончарного ремесла з використанням гончарного круга⁵, який до приходу венетів був невідомий місцевим мешканцям (Монгайт, 1974, с. 200, прим. 45).

Доказом спорідненості пафлагонських генетів і адриатичних венетів Страбон вважає те, що в давніші часи їх спільним заняттям було розведення коней. В часи Страбона адриатичні венети конярством вже не займалися, але культ коня і звичай приносити білого коня в жертву богу Діомеду у них зберігся (Страбон, 1964, с. 202–203). Розведення коней було характерним заняттям мешканців північнопричорноморських степів, зокрема киммерійців, скіфів, сарматів. Культ коня, очевидно, сформувався в степах Північного Причорномор'я і через міграції його мешканців поширився в інших регіонах, зокрема в Пафлагонії, на узбережжі Адриатики і у слов'янському Балтійському Помор'ї. Так, у конюшні храму Святовита в Арконі на острові Руяна (пізніше нім. Рюген), на якому жило слов'янське плем'я ран або руян, було триста коней, а у святилищі біля дерев'яної скульптури божества стояв великий білий кінь, годувати якого мав право лише головний жрець храму (Гельмольд, 2011, с. 107–108). Кінь був обов'язковим елементом язичницьких вірувань і в інших містах слов'янського Балтійського Помор'я. Як уже вказувалося, з культом коня може бути пов'язаний звичай арморійських і балтійських венедеів прикрашати ніс і корму кораблів різьбленою головою коня.

Дослідники наводять сотні топонімічних відповідників на землях малоазійських генетів, балтійських, арморійських і адриатичних венедеів (Кузьмин, 2003, с. 104). Свого часу П. Й. Шафарик, визнаючи колонізацію венедами Британії, писав, що від венедеів походила назва одного з британських регіонів “Wenedoti” або “Gwinet” (Шафарик, 1847, с. 143). Англійський історик Томас Шор, автор праці “Походження англосаксонського народу” (Лондон, 1906) також вказував, що венедеи були серед давніх поселенців Великобританії і що з ними пов'язані назви деяких міст, наприклад, Віндогладія в Дорсеті і Віндоміс в Гемпшері. Він також вважав історично достовірною міграцію венедеів-вільків з Балтики і заснування ними колонії Вілтабург (місто вільків) на території сучасної Голландії біля Утрехта (Шор, 1906, с. 45–48). Спільність культурних традицій, зокрема вірувань і топоніміки Венетій, є ще одним доказом спорідненості племен, що їх населяли.

⁴ Ще один герой Троянської війни – Еней – теж мігрував з Малої Азії і поселився зі своїм родом на півдні Апенінського півострова. Римляни вели свій родовід від Енея і настільки вірили, що вони походять від генетів, що Юлій Цезар звільнив від податей, як родичів римлян, мешканців малоазійського міста Іліон, розташованого поблизу колишньої Трої (Страбон, 1964, с. 557).

⁵ Повільний гончарний круг і печі для випалювання виробів із глини першими почали використовувати племена трипільської культури.

Спорідненість населення Венетій сприяла встановленню між ними тісних торговельних зв'язків і монополізації венетами міжнародної торгівлі бурштином, який в античні часи цінувався більше за золото. Бурштин, який доставляли до Греції і Риму, добували в слов'янському Балтійському Помор'ї, а звідти системою водних шляхів він постачався до дністровських, арморійських і адриатичних венедів, а вже від них – до грецьких і римських міст. За свідченням Страбона, в басейн ріки Пад (По) бурштин надходив від арморійських венедів (Страбон, 1964, с. 189, 212). Один із маршрутів бурштинового шляху вів водними комунікаціями через землі арморійських венетів і аквітанів до грецької колонії Мессаліні (тепер Марсель). Інший маршрут пролягав по Дністру⁶ або Дунаю до адриатичних венедів, головне місто яких – Аквілон, як уже зазначалося, було портом для дунайських венедів.

Важливими для етнічної ідентифікації аквітанів-венетів є також повідомлення Страбона про їхніх сусідів – плем'я вольків, яке населяло Галлію в басейні судохідної ріки Родан (Рона). Їх головним центром і великим портом була Нарбона. Як і венети, вольки займалися торгівлею. Їх область розташовувалася на північ від Піреней, її північним кордоном була ріка Вар⁷ (Страбон, 1964, с. 177, 186, 193). Назва племені – вольки – вказує на їх можливу спорідненість з вільками (вільцями) або велетами, про яких згадує Клавдій Птолемей. Він локалізує їх на території сучасної Литви (Щодра, 2021, с. 71–72). На думку П. Й. Шафарика, вільки були слов'янським племенем, що прийшло зі Східної Європи. “Історія знаходить їх, – писав словацький історик, – у трьох чи навіть чотирьох місцях: у надмор'ї Балтійському – у краї Самбії, біля гирла Одри й на прилеглих островах – у Баталії і у Фрисландії – між рукавами Рейна і в Британії” (Шафарик, 1847, с. 109–110). Середньовічні німецькі хроністи Адам Бременський і Гельмольд, які знали назву племені “вільки”, частіше найменували їх лютичами або велетами. Про ймовірну спорідненість вольків Галлії з одерськими вільками може свідчити повідомлення Цезаря про те, що споріднене з галльським плем'я вольків займало найродючіші землі в Германії. Він вказує, що вони “користувалися великою славою за справедливість і військову доблесть” (Цезар, 2018, с. 33). Подібно у слов'янських хроніках німецьких авторів характеризуються слов'яни-вільки (велети), про яких є найбільше повідомлень. Під назвою “вельти” вони згадуються також у скандинавських сагах. У руських билинах пам'ять про них і їх військову доблесть збереглася у слові “велетень”. Вольки згадуються також на верхньому Дунаї, в приальпійській області, де, за даними Страбона, проживали також кельти-галати і венети (Страбон, 1964, с. 177, 186, 193). Приальпійських вольків, як і галльських, прийнято вважати кельтами, хоча можлива й слов'янська версія їх походження⁸. На її користь свідчить той факт, що вольки і в Галлії, і в приальпійській області були сусідами венетів, а у верхньому Подунав'ї – ще одного племені, що мігрувало зі Східної Європи – кімрів. Страбон вважав кімрів спорідненими з приазовськими племенами, від яких походила назва Боспора Кімерійського (Страбон, 1964, с. 214–215, 293).

⁶ Цей маршрут розпочинався у слов'янському Балтійському Помор'ї і пролягав через Віслу, Сян і Дністер.

⁷ За повідомленням Йордана, Варом на гунській мові називався Дніпро, ріка Вар була також у землях слов'янського балтійського союзу бодричів.

⁸ Під впливом теорії великої кельтської Європи словацький дослідник Е. Сіmek трактував вольків, що проживали на території Моравії, як кельтів, які у IV ст. ослов'янилися, але зберегли старе найменування (Simek, E., 1958. *Posledni keltove na Morave*. Brno, s. 507–511).

У контексті питання про походження арморійських венетів заслуговує на увагу той факт, що серед племен, які разом із ними мігрували в Галлію, окрім кімрів, згадується ще одне плем'я з півдня Східної Європи – алани. Про їх перебування в Галлії свідчать їхні могильники, виявлені на півночі Франції і в Бельгії, а також поширеність тут атропонімів Алан і Ален (Кузьмин, 2003, с. 119). Алани (албани) згадуються середньовічними хроністами також у регіоні балтійських венедів.

Інформація Гая Юлія Цезаря і Страбона не дає підстав для одностороннього трактування адриатичних і арморійських венедів як кельтів, що усталилося в історіографії. У IV ст. римський полководець та історик Амміан Марцелін чітко поділив мешканців Галлії на три групи за національністю: кельтів (або галлів), аквітанів і бельгів⁹. Це ще один доказ того, що населення Галлії було поліетнічним і поряд із кельтами і бельгами там проживали також слов'яни, відомі античним авторам під назвою “венеди” й “аквітани”. Марцелін підтвердив інформацію своїх попередників про те, що аквітани займалися в основному міжнародною торгівлею – він повідомив, що до їхніх берегів привозили чужоземні товари (Амміан Марцелін, 1996, с. 26).

Кельтську версію походження венедів заперечують також лінгвістичні джерела. Так, автор тритомного словника старої кельтської лексики Альфред Теофіл Хольдер, констатуючи велику кількість означень для одних і тих самих понять, дійшов висновку, що кельтська лексика є нашаруванням кількох мов (Holder, 1896–1913). Фахівцям не вдається виокремити з неї власне кельтський мовний субстрат. Аргументом супроти кельтської версії походження венедів є також невідповідність венедської і кельтської топоніміки на одній території, про що вже йшлося раніше.

Кельтів також важко ідентифікувати антропологічно. Античні автори описують їх по-різному: то як високих, світловолосих і голубооких, то як невисоких, темноволосих і темнооких. Усі ці факти свідчать про те, що назва “кельти”, позначала давні спільноти, які не були єдиним етносом, а різними народами (як у даному випадку), що спільно проживали в римській провінції Галлії. Тобто, “Кельтика” Плутарха, що простягалася від Океану до Меотиди і Скіфії Понтіїської, не була ні етнографічною, ні політичною єдністю. Ця назва об'єднувала різні народи і культурні традиції. Для давніх авторів вона була таким самим абстрактним і розмитим поняттям, як Скіфія або Сарматія, яким вони позначали усю Східну Європу, або Германія – як вони називали частину континенту на захід від Вісли.

Фіксування венедів у різних регіонах Європи ставило перед дослідниками завдання пояснити таку “розкиданість” етноніма. Свого часу П. Й. Шафарик, який вважав венедів слов'янами, проводив аналогії з племенем вандалів, що також згадуються у різних регіонах – від Північної Європи до Північної Африки. Він так само пояснював розселення венедів у різних частинах Європи розщепленням колись єдиного племені у процесі міграцій (Шафарик, 1847, с. 139). Однак під впливом німецької історичної школи в історіографії усталилася думка про появу слов'ян у Середній Європі не раніше VI–VII ст., тому приналежність до слов'ян арморійських і адриатичних венедів заперечувалася. За однією з версій, назва “венеди” у творах античних авторів, нібито, могла позначати різні народи, а не лише слов'ян¹⁰. Об'єктивною причиною її

⁹ Під впливом теорії великої кельтської Європи словацький дослідник Е. Сіmek трактував вольків, що проживали на території Моравії, як кельтів, які у IV ст. ослов'янилися, але зберегли старе найменування (Simek E. Poslední keltové na Moravě. Brno, 1958. s. 507–511).

¹⁰ Аналогічні версії існують щодо назви “руси” (рутени, руги), яка теж фіксується в різних регіонах Європи, зокрема в ареалах розселення венедів.

появи є нечітка і часто суперечлива інформація античних авторів, які погано знали європейську етногеографію за межами античного світу, через що робили помилки щодо походження і назв народів, які жили на північ від Дунаю – своєрідного цивілізаційного кордону античних часів. Плутанина в античних джерелах призводила до різного трактування істориками племен, що розселилися між Віслою і Рейном, яких вони часто помилково відносили або до германців, або до слов'ян. Однак ситуація з венедами є тим рідкісним випадком в історіографії, коли дослідники припускають одночасне існування різних народів, які позначаються одним етнонімом. Так, польський історик Хенрик Ловмянський пояснював поширення етноніму тим, що “венедрами” (“венетами”) місцеве доіндоєвропейське населення континенту, нібито, називало нові індоєвропейські народи, а не лише слов'ян (Lowmiański, 1963, с. 137). За логікою дослідника, крім слов'янських венедів могли бути і неслов'янські венеди.

За ще однією версією, назва “венеди” спочатку позначала кельтів, а згодом – слов'ян. Її підтримував О. Шахматов, який вважав, що повісленські венеди первісно були кельтами, а пізніше ослов'янилися (Шахматов, 1912). Подібні погляди висловлювали й інші представники російської історіографії (Кузьмин, 2003; Цветков, 2005). Прихильники версії кельтського походження венедів так само пояснюють поширення етноніму “руси” або “рутени”, який трапляється в регіонах розселення венедів. Вони вважають, що назва “рутени” спочатку позначала кельтське плем'я, найменування якого, нібито, пізніше перейшло на слов'ян (Щодра, 2021, с. 239). Припущення про існування різноетнічних венедів і русів не лише недостатньо корелюється з інформацією джерел, а й ставить під сумнів цінність етнонімів і топонімів як історичного джерела. Деякі прихильники кельтської версії походження венедів і русів все ж допускають їх слов'янське походження від початку. На думку одного з них, “руси – це або ослов'янені кельти, або від початку слов'янське плем'я мореходів, відоме в античні часи під іменем венеди в Арморіку (Бретань), в Повісленні і на Балтиці, на узбережжі Адріатики” (Цветков, 2005, с.121). Слушним видається також припущення, що в процесі міграцій слов'янське плем'я русів (подібно до венедів і кимврів) розділилося і розселилося в різних регіонах континенту (Толочко, 1996, с. 32–33).

Здійснений аналіз дає підстави для висновку, що повідомлення античних авторів свідчать про те, що римські провінції, зокрема Галлію і Трансальпійську Галлію, населяли різноетнічні племена, серед яких були й вихідці з причорноморського регіону. Інформація античних авторів про арморійських і адриатичних венедів дає підстави вважати їх окремим етносом, відмінним від кельтів-галлів, і припустити їх спорідненість з однойменними слов'янськими племенами, що населяли центральну частину континенту від Балтійського до Чорного моря.

Список посилань

Адам Бременский, 2011. Деяния архиепископов Гамбургской церкви. Перевод с латинского В. Трильмиха. Адам Бременский, Гельмольд из Босау, Арнольд Любекский. Славянские хроники. Москва: СПСЛ “Русская панорама”, с. 1–54.

Аммиан Марцелин, 1996. Римская история. Перев. Ю. А. Кулаковского. Санкт-Петербург: Алетейя.

Артамонов, М. И., 1974. *Киммерийцы и скифы. От появления на исторической арене до конца IV века до н. э.* Ленинград: Издательство Ленинградского университета.

Баран, В. Д., 1997. Складини та анти у світлі нових археологічних джерел. В: Проблеми походження та історичного розвитку слов'ян. Зб. наук. статей,

присвячений 100-річчю з дня народження Віктора Платоновича Петрова. Київ–Львів: РАС, с. 119–120.

Баран, В. Д., 1998. *Давні слов'яни*. Київ: Альтернативи.

Боголюбов, Н. П., 1879. *История корабля*. Т. 1. Москва: Типография Л.О. Снегирева.

Васильевский, В. В., 1883. Вопрос о кельтах. Журнал Министерства Народного Просвещения. Ч.ССХХІІІ. Санкт-Петербург: Типография В. С. Валашева, с. 103–250.

Верменич, Я., 2022. Локальність в історико-географічному просторі: міждисциплінарні контексти. *Історико-географічні дослідження в Україні*, 16, с. 5–26.

Цезарь Гай Юлий, 2018. Записки о Галльской войне. Перев. с латин. М. М. Покровского. Москва: АСТ. loveread.ec/view_global.php?id=87292 Доступно 8 червня 2020

Гельмольд, 2011. Славянские хроники. Перевод с латинского Л. В. Разумовской. В: Адам Бременский, Гельмольд из Босау и Арнольд Любекский. Москва: СПСЛ “Русская панорама”, с. 55–108.

Геродот, 1993. Історії в дев'яти книгах. Перекл., передм., прим. А. О. Білецького. Київ: Наукова думка.

Дринов, М. С., 1873. Заселение Балканского полуострова славянами. Москва: Императорское Общество истории и древностей России при Московском университете.

Йордан, 1960. О происхождении и деяниях гетов. Гетика. Перевод с латин. и коммент. Е. И. Скржинской. Москва: Изд-во восточной литературы.

Казакевич, Г., 2015. Східні кельти. Культури, ідентичності, історіографічні конструкції. Київ–Вінниця: Nilan Ltd.

Константин Багрянородный. (1991). Об управлении империей. Г. Г. Литаврина и А. П. Новосельцева, ред. Греческий текст, пер., коммент. Москва: Наука.

Кузьмин, А. Г., 2003. Начало Руси. Тайны рождения русского народа. Москва: Алтейя.

Латышев, В. В. (1906). Известия древних писателей греческих и латинских о Скифии и Кавказе. Т. 2. Вып. 2. Санкт-Петербург: Типография Императорской Академии Наук.

Монгайт, А. П., 1974. *Археология Западной Европы*. Т. 2. Москва: Наука.

Нидерле, Л., 1956. Славянские древности. Перевод с чешского Т. Ковалевой и М. Хазанова. Москва: Издательство иностранной литературы.

Полибий, 1890. Всеобщая история в сорока книгах. Т.1. Перевод с греческого Ф. Г. Мищенко. Москва: Издание А. Г. Кузнецова.

Рыбаков, Б. А., 1982. *Киевская Русь и русские княжества XII–XIII веков*. Москва: Наука.

Ростовцев, М. И., 1918. *Элиство и иранство на юге России: общий очерк*. Петроград: Огни.

Страбон, 1964. *География в 17 книгах*. Перевод Г. А. Стратановского. Москва: Наука.

Тацит Корнелий, 1993. Сочинения. В 2-х т. Т. 1. Анналы. Малые произведения. Пер. с лат. и ком. А. С. Бобовича. Москва: Ладомир. 468 с. Електронна бібліотека Якова Кротова. Режим доступу: yakov.works/akts/02/01/tacit-01.htm

Толочко, П. П. (керівник авторського колективу), Козак Д.Н., Крижицький С. Д. та ін. (1994). *Давня історія України*. У 2-х кн. Кн.1. Київ: Либідь.

Толочко, П. П., 1996. *Київська Русь*. Київ: Абрис.

- Шафарик, П. Й., 1847. *Славянские древности*. Т. 1. Кн. 2. Москва: Университетская типография.
- Шафарик, П.Й., 1847. *Славянские древности*. Т. 2. Кн. 3. Москва: Университетская типография.
- Шахматов, А. А., 1912. К вопросу о древних славяно-кельтских отношениях. Казань: Тип. Императорского университета.
- Шлецер, А., 1809. Нестор. Русские летописи на древле-славянском языке. Перевод с нем. Д. Языкова Санкт-Петербург: Императорская типография.
- Шор Томас, 2012. Происхождение англо-саксонского народа. Перев. с англ. Б. Новицкого. Ч. 1. Электронный ресурс. Доступно 23. 05. 2020. docplauer.ru/32566127-Proishozhdenie-anglo-saksonskogo-naroda-b-novickogo.html
- Цветков, С. Д., 2005. *Кельты и славяне*. Санкт-Петербург: Русско-Балтийский информационный центр БЛИЦ.
- Цветков, С. Д., 2010. Поход русов на Константинополь в 860 году. Начало Руси. Санкт-Петербург: Русско- Балтийский информационный центр "БЛИЦ".
- Щодра, О., 2021. *Слов'яни і Русь в ранньому середньовіччі. Передумови і початки формування імперії русів*. Львів: ПП Сорока Т. Б.
- Lowmiański, H., 1963. *Początki Polski. Z dziejów słowian w I tysiącleciu n. e.* Т. 1. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Holder, 1896–1913. *Alt-celtischer Sprachschatz*. 3 vols. Leipzig: B. G. Teubner.
- Thierry, A., 1828. *Histoire des Gaulois depuis les temps les plus recules jusqu'à l'époque de la soumission de la Gaule à la domination romaine*. Т. 3. Paris: Alexandre Mesnier.

References

- Adami, 1876. *Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum. In usum scholarum ex Monumentis Germaniae Historiis Recusa*. Hannoverae: Impensis Bibliopoli Hahniani. (In Latin)
- Ammian Marcellinus. 1996. *Roman history*. Translation Yu. A. Kulakovsky. St. Petersburg: Aleteia. (In Russian)
- Artamonov, M. I., 1974. *Cimmerians and Scythians. From its appearance on the historical scene to the end of the 4th century BC*. Leningrad: Publishing House of the Leningrad University. (In Russian)
- Baran, V. D., 1997. Slavs and antis in the light of new archaeological sources. *Problems of the origin and historical development of the Slavs. Coll. of science articles dedicated to the 100th anniversary of the birth of Viktor Platonovych Petrov*. Kyiv, Lviv: RAS. (In Ukrainian)
- Baran, V. D., 1998. *Ancient Slavs*. Kyiv: Alternatives. (In Ukrainian)
- Caesar Gaius Julius, 2018. *Notes on the Gallic War*. Translation from Latin M. M. Pokrovsky. Moscow: AST. loveread.ec/view_global.php?id=87292 [Accessed June. 2020] (In Russian)
- Drinov, M. S., 1873. *Settlement of the Balkan Peninsula by Slavs*. Moscow: Imperial Society of History and Antiquities of Russia at Moscow University. (In Russian)
- Herodotus, 1993. *Stories in nine books*. Transl., pred., note. A. O. Biletskyi. Kyiv: Scientific opinion. (In Ukrainian)
- Hindin, L. A., Tsymbursky, V. L. 1996. *Homer and the history of the Eastern Mediterranean*. Moscow: "Vostochnaya literatura" publishing house.

Holder A. Alt-celtischer Sprachschatz. 3 vols. Leipzig: B. G. Teubner, 1896–1913. (In German)

Jordan. About the origin and actions of the getos. Getics. Translation from Latin. and comment E. I. Skrzhymskoi. Moscow: Eastern Literature Publishing House, 1960. (In Russian)

Kazakevich, H., 2015. Eastern Celts. Cultures, identities, historiographic constructions. Kyiv-Vinnitsia: Nilan Ltd.

Konstantin Bagryanorodny, 1991. On the management of empires / Ed. H. G. Lytavryna, A. P. Novoseltseva. Greek text, translation, comment. Moscow: Nauka. (In Russian)

Kuzmin, A. G., 2003. The beginning of Russia. Secrets of the birth of the Russian people. Moscow: Alteya. (In Russian)

Latyshev, V. V., 1906. Izvestia of ancient Greek and Latin writers about Scythia and the Caucasus. T. 2. Issue 2. St. Petersburg: Typography of the Imperial Academy of Sciences. (In Russian)

Lowmianski, H., 1963. The beginning of Poland. From the history of the Slavs in the I millennium AD. Warszawa, Panstwowe Wydawnictwo Naukowe. (In Polish)

M. I. Rostovtsev (1918). Hellenism and Iranianism in southern Russia: general outline. Petrograd: Lights. (In Russian)

Mongait, A. P., 1974. Archeology of Western Europe. T. 2. Moscow: Nauka. (In Russian)

N. P. Bogolyubov, 1879. History of the ship. T. 1. Moscow: Typography L. O. Sneygryeva. (In Russian)

Niederle, L., 1956. Slavic antiquities. Translation from Czech T. Kovaleva and M. Khazanova. Moscow: International Publishing House. (In Russian)

Polybius, 1890. Universal history in forty books. T. 1. Translated from Greek by F. G. Myshchenko. Moscow: A. G. Kuznetsov Publishing House.

Rybakov, B. A., 1982. Kievan Rus and Russian principalities of the 12th and 13th centuries. Moscow: Nauka. (In Russian)

Shafarik, P. Y., 1847. Slavic antiquities. T. 1. Book. 2. Moscow: Universitetskaya tipografiya. (In Russian)

Shafarik, P. Y., 1847. Slavic antiquities. T. 2. Book. 3. Moscow: Universitetskaya tipografiya. (In Russian)

Shakhmatov, A. A., 1912. On the question of ancient Slavic-Celtic relations. Kazan: Type. Imperial University. (In Russian)

Shletzer, A., 1809. Nestor Russian chronicles in ancient Slavic language. Translation from German. D. Yazykova St. Petersburg: Imperatorskaya tipografiya. (In Russian)

Shodra, O., 2021. Slavs and Rus in the early Middle Ages. Prerequisites and beginnings of the formation of the Rus empire. Lviv: PP Soroka T. B. (In Ukrainian)

Shore Thomas,. 2012. The origin of the Anglo-Saxon people. Translation with English B. Novytskyi. Part 1. docplauer.ru/32566127-Proishozhdenie-anglo-saksonskogo-naroda-b-novyckogo.html [Accessed May. 2020]. (In Russian)

Strabo, 1964. Geography in 17 books. Translated by G. A. Stratanovsky. Moscow: Nauka. (In Russian)

Tacitus Cornelius, 1993. Works in two volumes. T. 1. Annals. Small works. Trans. from Latin and com. A. S. Bobovych. Moscow: Ladomyr. Electronic library of Yakov Krotov. yakov.works/akts/02/01/tacit-01.htm [Accessed May. 2021] (In Russian)

Thierry, A., 1828. Histoire des Gaulois depuis les temps les plus recules jusqu'à l'établissement de la Gaule à la domination romaine. 3 T. Paris: Alexandre Mesnier. (In French)

Tolochko, P. P. (leader of the author's team), D. N. Kozak, S. D. Kryzhytskyi. etc. (1994). Ancient history of Ukraine. In the 2nd book Book 1. Kyiv: Lybid. (In Ukrainian)

Tolochko, P. P., 1996. Kievan Rus. Kyiv: Abrys. (In Ukrainian)

Tsvetkov, S. D., 2005. Celts and Slavs. St. Petersburg: Russian-Baltic Information Center BLYTS. (In Russian)

Tsvetkov, S. D., 2010. Campaign of the Rus to Constantinople in 860. The beginning of Russia. St. Petersburg: Russian-Baltic Information Center "BLYTS". (In Russian)

Vasilevsky, V. V., 1883. Inquiry about the Celts. *Journal of the Ministry of National Education*. Ch. CCXXIII. St. Petersburg: Typography V.S. Valasheva. pp. 103–250. (In Russian)

Vermenych, Ya., 2022. Locality in historical and geographical space: interdisciplinary contexts. *Historical and geographical research in Ukraine*. Vol. 16. pp. 5–26. (In Ukrainian)

SLAVS ON THE MAP OF ANCIENT EUROPE: THE PROBLEM OF ETHNIC IDENTIFICATION ARMORIA AND ADRIATIC VENETI

Olga SHCHODRA

*Department of Ancient History of Ukraine and Archival Studies
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0551-9392>*

Abstract

The article discusses the debatable issues of the origin of the Armoria and Adriatic Veneti, the formation of the Celtic version of their identity in historiography. Based on the analysis of information from ancient sources about the tribes of Gaul and the Transalpine Roman province, it was concluded that the ancient authors distinguished the Celts-Gauls and the Aquitanians-Venetians as separate peoples. Their reports do not provide a ground for interpretation of akvitaniv-venetiv as Celt. General cultural traditions, as well as common name, testify to the cognation with Baltic venedamy and allow to assume them the Slavic origin.

The purpose Based on the analysis of ancient written sources, find out the ethnic origin of the Veneti, who are mentioned in different regions of ancient Europe, in particular, on the Adriatic coast (Adriatic Veneti) and the Atlantic coast of France (Armorian Veneti and Aquitaine). The aim of this article is also a critical analysis of the Celtic version of the origin of the Adriatic and Armorian Venets.

Conclusion. Information from ancient written sources and historiographical research leads to the conclusion that the dominant historiographical version of the Celtic origin of the Armoria and Adriatic Veneti is tendentious and not confirmed by the sources. It was created for political reasons by the French nationalist historiography of the imperial period in line with the concept of the so-called great Celtic Europe. In modern European historiography, in particular British, the version of the European

Celtic empire has undergone significant criticism. Ancient Roman authors G.Y. Caesar, Strabo, Polybius, describing the inhabitants of the Adriatic coast and Gaul, indicated that the Celts or Gauls differed from the Veneti and Aquitani in language, institutions and customs. Although Roman authors sometimes referred to the Veneti as a Gallic tribe based on their territory, their descriptions indicate that the Veneti were not Celts by origin. Their cultural traditions – beliefs, toponymy, ultimately, their names – testify to their kinship with the Asia Minor Genets and the Baltic Veneds, which makes the version of their Slavic origin plausible.

Keywords: venedy, Armorik venety, akvitany, Gallia, slavs